

บทที่ 4

แนวคิดทางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ถือกำเนิดในดินแดนชนบทห่างไกล มีความขาดแคลนความเจริญในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง และวิชาการอันก้าวหน้าล้วนไม่เอื้ออำนวยต่อการมีจิตใจใฝ่ศึกษาหาความรู้ อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สูงขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้หาได้เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาหาความรู้ของท่านแต่อย่างใดไม่ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความอดทน บากบั่น ขยันหมั่นเพียรและการรักความก้าวหน้าที่สิ่งสมปลูกฝังหยั่งรากลึกเป็นอุปนิสัยประจำตัวของท่าน เป็นผลสืบเนื่องมาจากความรักความอบอุ่น และการอบรมสั่งสอนของครอบครัว ประสบการณ์ที่ดีในด้านการศึกษาในวัยเด็ก แบบอย่างที่ดีของครู อาจารย์ ที่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งที่มีวัสดุ อุปกรณ์และทรัพยากรทุกด้านอยู่ในวงจำกัด เป็นความประทับใจที่สร้างแรงจูงใจให้กับท่าน เกิดความตั้งใจแน่วแน่ที่จะศึกษาหาความรู้ให้เชี่ยวชาญ เพื่อจะมีส่วนได้กลับไปพัฒนาชนบทอันเป็นที่กำเนิดให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับในเมือง อันจะเป็นการสร้างโอกาสที่ดีแก่เด็กในชนบท ได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้สูงขึ้นด้วย เมื่อท่านมีโอกาสได้ศึกษาแล้ว เรียนจนถึงขั้นสูงสุด ประสบการณ์จากการศึกษาหาความรู้ในเมืองใหญ่และต่างแดนได้สร้างความรู้ ความคิด และวิสัยทัศน์ของท่านให้ก้าวไกลขึ้นอีกมาก ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติก็เพิ่มพูนมากขึ้นกลายเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ ผลงานทางการศึกษา อันเป็นประโยชน์เอนกประการต่อวงการศึกษาระดับ

สืบเนื่องจากการที่ท่านสำเร็จการศึกษาในสาขาประถมศึกษาชั้นสูงสุดจากต่างประเทศ ท่านมีความตั้งใจแต่เดิมว่าจะกลับมาพัฒนาการศึกษาในชนบทให้เจริญก้าวหน้า แต่ท่านได้รับมอบหมายให้ไปปฏิบัติงานทางการศึกษาในด้านอื่นเสียก่อนแต่ถึงกระนั้นความคิดและบทบาทของท่านก็มีความเกี่ยวพันต่อเนื่องไปกับการพัฒนาการศึกษาามาโดยตลอด แนวคิดทางการประถมศึกษาของ ศาสตราจารย์

ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในบทความ คำบรรยาย คำปราศรัย คำกล่าวเปิดประชุม ปาฐกถา ผลงานด้านการเขียน เอกสารทางราชการ หลักฐานเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ใกล้ชิดในครอบครัว และนักการศึกษา ผู้ที่เคยร่วมงานทางการศึกษากับท่าน ผู้วิจัยได้จำแนกแนวคิดของท่านออกเป็นด้าน ๆ ได้แก่ แนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา ความเสมอภาคทางการศึกษา เอกภาพทางการศึกษา การขยายโอกาสทางการศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อป้องกัน การศึกษาตลอดชีวิต และแนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเป็นประโยชน์ต่อการจัดการประถมศึกษา

แนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาในที่นี้ หมายถึง การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงด้านระบบชั้นเรียน หลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีหลายประการ ได้แก่ ประสพการณ์ด้านการศึกษา สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศในระลอกก่อนการปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2504 - 2519)

1. ประสพการณ์ด้านการศึกษา เนื่องด้วยศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีประสพการณ์ด้านการศึกษาในวัยเด็ก ท่านมีความประทับใจในการสอนของครูประถมศึกษาในโรงเรียนเดิมของท่านมากเพราะสอนโดยให้ปฏิบัติจริง เช่น ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย ซักเสื้อผ้า ฯลฯ เด็กสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ และบางคนสามารถที่จะประกอบอาชีพโดยใช้ความรู้ที่เรียนจากโรงเรียนประถมศึกษาแห่งนั้นได้เป็นอย่างดี ท่านจึงมีความเชื่อว่าการศึกษที่ดีไม่ควรเน้นเฉพาะความรู้ด้านวิชาการอย่างเดียว ควรให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติจริงและนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

อีกประการหนึ่งคือ ท่านสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท และปริญญาเอกทางการประถมศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกาโดยตรง ท่านศึกษาหาความรู้ด้านการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของประเทศที่พัฒนาแล้วจนเชี่ยวชาญ

ทำให้ท่านทราบว่า การเรียนแบบปฏิบัติจริงหรือที่เรียกว่า Learning by doing ซึ่งเป็นการเรียนโดยใช้หลักปรัชญาพัฒนาการนิยมแบบตะวันตก มีความคล้ายคลึงกับการเรียนในวัยเด็กของท่าน จึงทำให้ท่านเชื่อว่าการศึกษาที่จัดให้สอดคล้องกับชีวิตจริงเป็นการจัดการศึกษาที่ถูกต้องและเหมาะสมควรจะนำมาปรับปรุงการจัดกระบวนการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาโดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนเพื่อส่งเสริมให้เด็กกล้าแสดงออก คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แทนการสอนแบบเก่าที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางของการเรียน เน้นการสอนด้านวิชาการมากเกินไปทำให้วิถีชีวิตในโรงเรียนและชีวิตในชุมชนแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง การศึกษาจึงไม่สามารถแก้ปัญหาแก่ตนเองและสังคมได้ ดังนั้น ประสบการณ์ด้านการศึกษาก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดที่จะปฏิรูปการศึกษาให้เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ในระยะก่อนการปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2504 - 2519) อยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การกระจายรายได้ของประชากรแตกต่างกันมาก เพราะสินค้าเกษตรกรรมมีราคาต่ำทำให้คนในชนบทที่มีอาชีพเกษตรกรรมยากจนลง เกิดการละทิ้งไร่นาเข้ามาหางานทำในเมืองใหม่ ทำให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับต้องออกจากโรงเรียนเมื่อเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้นไม่สามารถเรียนให้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ได้ ทำให้การขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีเป็น 7 ปี ที่รัฐกำหนดไว้ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากปัญหาความยากจนของคนส่วนใหญ่ของประเทศและการบริการการศึกษาของรัฐไปสู่ชนบทห่างไกลยังไม่ทั่วถึง การที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพกำลังคนของประเทศ จึงไม่ประสบผลสำเร็จจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เกิดแนวคิดด้านการจัดระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษาใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนใหญ่ในประเทศ

3. สภาพทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ปรากฏเห็นเด่นชัดขึ้นกล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่นิสิตนักศึกษาและประชาชนรวมตัวกันเดินขบวน เรียกร้องรัฐธรรมนูญปกครองประเทศจากรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น

เหตุการณ์เดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญมีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ ถึงขั้นเสียเลือดเนื้อเกิดการก่อการจลาจลขึ้นในสถานที่สำคัญหลายแห่งในกรุงเทพมหานคร เกิดการต่อสู้ใช้กำลังปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และกลุ่มผู้เดินขบวนทำให้นิสิตนักศึกษาและประชาชนบาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ทุกฝ่ายเรียกร้องให้ผู้นำประเทศลาออกจากตำแหน่ง เพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองทำให้จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ลาออกจากตำแหน่งทุกตำแหน่งที่ควบคุมอำนาจอยู่และเดินทางออกนอกประเทศ เหตุการณ์วุ่นวายของบ้านเมืองจึงสงบลง หลังจากเกิดเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านพ้นไปแล้ว ทุกฝ่ายจึงหันมาวิพากษ์วิจารณ์การจัดการศึกษาว่า ไม่สามารถจัดการศึกษาให้มีความพร้อมในการเป็นประชาธิปไตย มิได้เตรียมพร้อมทางการเมือง และไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังปรากฏในเอกสารของกระทรวงศึกษาธิการ (2526)

...ทุกคนมักจะชี้มายังเป้าหมายสำคัญว่ามูลเหตุแห่งปัญหา คือ นิสิตนักศึกษาและการศึกษา มีการกล่าวว่า การศึกษามิได้เตรียมคนให้พร้อมในการเป็นประชาธิปไตย มิได้เตรียมพร้อมในทางการเมือง มิได้เตรียมคนให้พร้อมที่จะไปประกอบอาชีพ ฯลฯ ทุกคนกล่าวหาประดุจว่า มูลเหตุอยู่ที่การศึกษาทั้งหมด หากแก้การศึกษาได้คงจะทำให้บ้านเมืองกลับเข้าสู่สภาพเรียบร้อยโดยฉับพลันเกือบทุกคนคิดว่าการศึกษาเป็นยาเอนกประสงค์...

ดังนั้นจากแรงผลักดันทางการเมืองดังกล่าว และการเล็งการณ์ไกลของนักการศึกษารุ่นใหม่ รวมทั้งศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ต่างมีความคิดเห็นว่า การจัดการศึกษาโดยไม่สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศ สังคมจะอยู่รอดหรือมีความมั่นคงหาได้ไม่ และสภาพการศึกษาไทยในสมัยนั้นก็มีปัญหาอยู่รอบด้าน ไม่ว่าจะด้านการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ปัญหาวิถีชีวิตในโรงเรียนแตกต่างกับชีวิตจริงของคนในสังคม วิชาความรู้ในโรงเรียนไม่สนองความต้องการของสังคมในขณะนั้น หากได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งระบบและกระบวนการโดยการ "ปฏิรูป" การศึกษาจะเป็นหลักสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคมในระยะยาว และสามารถโน้มนำสังคมที่พึงประสงค์ได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2526) รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ โดยมีนายเกรียง กীরติกร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และศาสตราจารย์

ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้แถลงนโยบายของรัฐบาลเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2517 ว่า

... จะเร่งรัดการศึกษาอบรมเพื่อส่งเสริมระบบประชาธิปไตยเน้นในเรื่องการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมและการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ จะวางรากฐานและแนวทางปฏิบัติในการปฏิรูปการศึกษา... (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2518)

รัฐบาลจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา เพื่อพิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมในระบอบประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับกาลสมัย ซึ่งการวางพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษาดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทในด้านการให้คำปรึกษาเสนอแนะแนวทางแก่คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาแนวคิดของท่านในการปฏิรูปการศึกษานั้น แสดงให้เห็นเด่นชัดถึง การจัดการศึกษาตามแนวคิดใหม่ เน้นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม การพิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อย เสนอรายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2517 และนำเสนอดังกล่าวต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติรับหลักการเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2517 คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้ เป็นหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติที่จะดำเนินการในรายละเอียดต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2527) ดังนั้นเหตุการณ์จากสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษาในระดับประถมศึกษาดังนี้

ด้านการจัดระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษา ท่านมีแนวคิดในการจัดระบบชั้นเรียนว่า

... การประถมศึกษาชั้นนั้น ถือเป็นการศึกษาเพื่อสร้างทักษะเบื้องต้นให้แก่เด็ก การสร้างทักษะเบื้องต้นนี้ถ้าทำน้อยเกินไปมันก็ไม่มากพอ ที่จะสร้างทักษะให้คงทนถาวร ในช่วงที่เรามีประถมเพียง 4 ปีนั้นเห็นได้ชัดว่าประถม 4 ปีนั้นไม่พอ ต่อมาเราก็ขยายไป 7 ปี พอขยายไป 7 ปี

เราก็รู้ว่ามันมากเกินไปก็เลยลดลงมาเป็น 6 ปี นั่นเป็นเรื่องการ
สร้างทักษะขั้นพื้นฐานให้เด็กอย่างเหมาะสม..(ก๋อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2534)

จากคำกล่าวข้างต้นของท่านแสดงให้เห็นว่าการจัดระบบชั้นเรียนในระดับ
ประถมศึกษาในยุคการปฏิรูปการศึกษา ควรจัดให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการ
ของสังคมในขณะนั้น เพราะฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่ที่อยู่ใน
ชนบท มีฐานะยากจนไม่สามารถส่งเด็กให้เรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ 7 ปีได้
ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยทางการประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2526)
ได้สรุปผลการวิจัยว่าการขยายการศึกษาภาคบังคับ ระหว่างพ.ศ. 2506 - 2516
สามารถขยายได้เพียง 1,622 ตำบล จากทั้งสิ้น 5,439 ตำบลหรือประมาณร้อยละ
30 เท่านั้น เพราะเนื่องมาจากฐานะความยากจนของเด็กชนบท ทำให้เด็กไม่
สามารถเรียนจบชั้นประถมศึกษาตอนปลายได้ และการจัดงบประมาณของรัฐยังไม่
กระจายไปสู่ชนบทอย่างเพียงพอ จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นศาสตราจารย์ ดร.
ก๋อ สวัสดิ์พาณิชย์ จึงมีแนวคิดว่า ควรจัดระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษาเป็น
ตอนเดียว 6 ปี เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของสังคม และเป็นการ
แก้ปัญหาด้านการจัดงบประมาณของรัฐบาลมาสนับสนุนการจัดการศึกษาภาคบังคับ ให้
น้อยลงกว่าเดิมได้อีกด้วย

ส่วนการจัดหลักสูตรและการจัดกระบวนการเรียนการสอนศาสตราจารย์
ดร. ก๋อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้แสดงแนวคิดไว้ในเอกสารของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการ
ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการว่า

... ผู้เขียนขอให้ข้อคิดไว้อย่างหนึ่งว่า ในการปรับปรุงการศึกษาเราจะ
เปลี่ยนแปลงแต่วิธีการไม่ได้ หลักสูตร แบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ
บทเรียน อุปกรณ์การสอน การจัดโรงเรียนและวิธีสอน จำเป็นต้อง
เปลี่ยนตามไปด้วย... (ก๋อ สวัสดิ์พาณิชย์, มปป.)

จากคำกล่าวของท่านศาสตราจารย์ ดร. ก๋อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวข้าง
ต้นแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา ควรมีการเปลี่ยนแปลง
หลักสูตรและวิธีสอนให้สอดคล้องกันด้วย การจัดหลักสูตรใหม่ตามแนวคิดการปฏิรูป
การศึกษา ของนักศึกษารุ่นใหม่หัวก้าวหน้า ได้นำแนวคิดการจัดการศึกษา

แบบพัฒนาการมาใช้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้การสนับสนุนส่งเสริมมาโดยตลอด ดังนั้นแนวคิดการจัดหลักสูตรประถมศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ จึงปรากฏออกมาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ซึ่งถือเอาพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กเป็นสำคัญ หลักสูตรประถมศึกษาใหม่นี้แบ่งการอบรมสั่งสอนออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ กลุ่มทักษะคือ การอ่านเขียนและคิดเลข กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุนัขอันเป็นกิจวัตรประจำวัน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ชุมชนและการปกครอง กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยประกอบด้วย จริยศึกษา และเน้นการพัฒนาสุขภาพกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม ศิลปะ และวัฒนธรรมประเพณีไทย กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ เน้นงานบ้าน งานเกษตร งานช่าง และมีงานให้เลือกเรียนแบบอิสระหลายแขนง เป็นการเปิดประตูกว้างในการศึกษาแล้วเรียนเพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจะเห็นว่าหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้นำเอาปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการ ซึ่งมุ่งพัฒนาเด็กเป็นสำคัญเข้ามาใช้อย่างเต็มรูป (จรรยา วงศ์สาขันธ์, 2531) กล่าวโดยสรุป แนวคิดด้านการจัดหลักสูตรของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มุ่งเน้นพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กเป็นสำคัญ

ส่วนในด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอนศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้แสดงแนวคิดไว้ในวารสารรามคำแหง ประจำเดือนมกราคม พ.ศ. 2519 ว่า

... การสอนภายในห้องเรียนต่อให้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ตีเล็กลงอย่างไร ถ้าหากครูยังสอนแบบเก่าอยู่ผลที่เกิดขึ้นมักจะมีไม่มากตามที่ต้องการ ครูจึงควรเปลี่ยนบทบาทการสอนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรด้วย... (ก่ สวัสดิ์พาณิชย์, 2519)

จากแนวคิดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการสอนแบบเก่าโดยเน้นครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนนั้น ไม่ส่งเสริมให้เด็กได้มีการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เท่าที่ควรครูเป็นผู้บอกความรู้ทั้งหมด เด็กมีการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองน้อย การเรียนการสอนเน้นด้านวิชาการเป็นสำคัญ มีการปฏิบัติจริงน้อยมาก เด็กไม่สามารถ

นำความรู้ที่ได้จากโรงเรียนไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ส่วนการสอนแบบใหม่ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร พุทธศักราช 2521 นั้น เน้นการพัฒนาตัวเด็กในด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ การจัดการกระบวนการเรียนการสอนจึงยึดเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน โดยใช้วิธีการสอนหลาย ๆ รูปแบบเพื่อฝึกการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ฝึกใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถนำทักษะและกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีดังนั้น แนวคิดการจัดการกระบวนการเรียนการสอนของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ คือ เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน ใช้วิธีสอนหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

จากการศึกษาแนวคิดด้านการปฏิบัติการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ สามารถประมวลสรุปได้ดังนี้

1. ระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษาควรจัดเป็นตอนเดียว 6 ปี
2. การจัดหลักสูตร พัฒนาการเด็กในด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ
3. การจัดการกระบวนการเรียนการสอน เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน ใช้วิธีสอนหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

แนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษา

ความเสมอภาคทางการศึกษาในที่นี้ หมายถึง ความเท่าเทียมกันในการเข้ารับบริการการศึกษาของเด็กวัยการศึกษาภาคบังคับ ปัจจุบันที่ทำให้ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษา ได้แก่ ประสบการณ์ด้านการศึกษาในวัยเด็ก สภาพการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ประสบการณ์ด้านการศึกษาในวัยเด็ก ประสบการณ์ด้านการศึกษาในวัยเด็กของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เริ่มต้นเข้าศึกษาแล้วเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่ใช้ศาลาวัดเป็นห้องเรียน ขาดแคลนปัจจัยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในทุกด้าน สภาพการเรียนเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ ขาดการดูแลจากรัฐบาลอย่างจริงจัง เด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจึงจะมีโอกาสได้ศึกษาแล้ว

เรียนในระดับสูงได้ เมื่อท่านมีโอกาสเข้ามาศึกษาต่อในเมือง จึงทำให้เห็นความแตกต่างของสภาพโรงเรียนและกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งโรงเรียนในเมืองได้รับปัจจัยสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนอย่างพร้อมมูล ทำให้โอกาสการได้รับการศึกษาที่ดีของคนในเมืองมีมากกว่าคนในชนบท ท่านจึงมีแนวคิดที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ชนบทให้มากที่สุดถ้ามีโอกาส เพื่อให้เด็กในชนบทได้เล่าเรียนมากที่สุด

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

จากสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศที่มีปัญหามาโดยตลอดเนื่องด้วยราคาของสินค้าภาคเกษตรกรรมราคาตกต่ำ ทำให้รายได้ของคนในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีรายได้น้อยไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีการละทิ้งไร่นา ย้ายถิ่นฐานเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ ทำให้เด็กชนบทขาดการศึกษา ต้องออกจากโรงเรียนกลางคันทั้งที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ทำให้มีปัญหาสังคมแออัดอยู่ในเมืองใหญ่ มีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาสุขภาพจิต ฯลฯ และประการสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง ทั้งระยะก่อนการปฏิรูปการศึกษาและหลังการปฏิรูปการศึกษา แล้วมีการเปลี่ยนผู้นำการปกครองประเทศบ่อยครั้ง ทำให้นโยบายการแก้ปัญหาด้านการศึกษาส่วนภูมิภาคไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมในความคิดเห็นของผู้นำประเทศในแต่ละยุค ปัญหาด้านการศึกษาของคนชนบทจึงเพิ่มพูน ซึ่งจะเห็นได้จากการดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะสภาพการคมนาคมในชนบทลำบากมาก เด็กไม่สามารถเดินทางไปเข้ารับการการศึกษาในโรงเรียนที่ห่างไกลจากชุมชนของตนได้ และฐานะเศรษฐกิจของครอบครัวไม่เอื้ออำนวยให้เข้ารับการการศึกษาได้ จากสภาพการณ์ดังกล่าวเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อสวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาขึ้น เพื่อให้โอกาสแก่คนในชนบทห่างไกลได้มีการศึกษาครบทุกคน

แนวคิดด้านความเสมอภาคด้านการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อสวัสดิ์พาณิชย์ ได้ปรากฏอยู่ในบทความเรื่องการขยายโอกาสและการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งท่านได้ให้แนวคิดไว้ว่า

... การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งขวด คือ การประถมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานอันสำคัญที่จะทำให้เกิดพัฒนาการในวัยเด็ก ซึ่งทุกคนยอมรับว่ามีความจำเป็นต้องขยายการประถมศึกษาให้มาก จนทำให้เด็กวัยประถมศึกษาได้เข้าเรียนทุกคน... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, มปป.)

จากแนวคิดดังกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ แสดงให้เห็นว่าท่านให้ความสำคัญแก่การจัดการประถมศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถ้าวางพื้นฐานการศึกษาให้เด็กได้เป็นอย่างดีแล้ว ย่อมส่งผลต่อการศึกษาในระดับสูงต่อไปให้มีคุณภาพด้วย ส่วนการสร้างโอกาสให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับได้เข้าเรียน ท่านมีแนวคิดว่าควรขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอที่อยู่ห่างไกล ให้ทั่วถึงมากที่สุดเพื่อลดช่องว่างแก่คนในสังคม ดังคำปราศรัยของท่านในการประชุมศึกษาธิการเขตและศึกษาธิการจังหวัด เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2522 ท่านได้แสดงแนวคิดตอนหนึ่งว่า

... คนที่มีความรู้ความชำนาญสูงจะได้เปรียบคนที่ขาดการศึกษาอย่างมากมาย คนในเมืองจะได้เปรียบคนที่อยู่ในชนบทอย่างเห็นได้ชัดเจน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เป็นเรื่องที่เราต้องการแก้ไข ผมมีความคิดเห็นส่วนตัวว่า ระบบการศึกษาจะเป็นแรงสำคัญอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหา... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2537)

จากแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การแก้ไขช่องว่างของสังคม ที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสามารถแก้ไขได้ โดยการสร้างโอกาสด้านการศึกษาให้แก่คนในชนบทให้มากที่สุด ดังนั้น การสร้างโอกาสให้แก่คนในชนบทได้แล้วเรียน คือ การที่รัฐบาลควรจัดสร้างโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทห่างไกลให้มากที่สุด เพื่อบริการการศึกษาภาคบังคับแก่ทุกคนในสังคมให้ได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน อันจะเป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ดังคำบรรยายของท่าน ในการดำเนินงานสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ในตอนหนึ่งว่า

...ในเรื่องการจัดการศึกษา เพื่อให้มีโอกาสเท่าเทียมกันมีเทคนิค อยู่มากมาย การนำเทคนิค School Mapping มาใช้เป็นการนำเอา ข้อมูลทางสังคม เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์ การคมนาคมขนส่ง และทาง การบริหารมาประมวลกันเข้าแล้ววางแผนระยะยาวไว้ว่า โรงเรียน ประถมศึกษา ควรที่จะตั้งอยู่พื้นที่ไหนและให้มีขนาดเท่าใด การทำ School Mapping เป็นการวางหลักการขั้นพื้นฐานเพื่อก่อให้เกิด โอกาสเท่าเทียมกันในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นหลักในวิชารัฐศาสตร์ ที่นำมาใช้ในการบริหารการศึกษา เราพยายามจะให้โอกาสในด้าน ปริมาณที่เท่าเทียมกัน แต่โอกาสในด้านคุณภาพนั้น เราจะต้องทำ คู่เคียงกันเสมอ (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2521)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่าศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดสร้างโรงเรียนประถมศึกษาให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด โดยใช้หลักรัฐศาสตร์ ได้แก่ ข้อมูลทางสังคม เศรษฐกิจ และภูมิศาสตร์ การ คมนาคมขนส่ง และการบริหารมาประมวลเข้าด้วยกันเพื่อเข้ามาช่วยพิจารณาในการ จัดตั้งโรงเรียน ส่วนแนวคิดการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาอีกด้านหนึ่ง คือ การสร้างโอกาสให้เด็กในเมืองและเด็กชนบท ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียม กันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด ท่านได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาว่า

...ในการจัดการศึกษานั้น เราจะต้องให้ความสำคัญแก่คุณภาพการ ศึกษาอาคารสถานที่ซึ่งสมบูรณ์นั้นเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงานของครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็คงจะถือได้ ว่าอาคารสถานที่มีส่วนส่งเสริมคุณภาพการศึกษาได้มาก อีกประการหนึ่ง การที่สถานศึกษาต่าง ๆ มีครูคุณวุฒิสูงเข้าไปทำการสอนนั้น อย่างน้อย ที่สุดก็เป็นหลักประกันข้างต้นว่า ครูเหล่านั้นได้รับการอบรมสั่งสอนให้ เป็นครูที่ดี จึงเป็นหลักประกันได้ว่าคุณภาพการศึกษาจะดีไปด้วย (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ , 2527)

จากคำกล่าวของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ข้างต้นท่านให้ความสำคัญแก่อาคารสถานที่ และครูที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงจะสามารถเป็นส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้นได้ เพราะอาคารสถานที่เป็นส่วนส่งเสริมการในการจัดกิจกรรมในวิชาต่างๆ ได้ดี เช่นการจัดกิจกรรมห้องสมุด กิจกรรมสหกรณ์ ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องดนตรี-นาฏศิลป์ ฯลฯ ถ้าโรงเรียนต่างๆ มีห้องกิจกรรมด้านต่าง ๆ พร้อมมูลก็จะช่วยส่งเสริมให้การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนบุคลากรครูในโรงเรียน ถ้าได้รับการอบรมพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการประชุม สัมมนาหรือศึกษาต่อ เพื่อเพิ่มวิชาฐานะของตนให้สูงขึ้น ก็จะทำให้สถานศึกษาต่าง ๆ เหล่านี้มีครูที่มีความรู้ความสามารถสูง การจัดการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากการศึกษาแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ โดยพิจารณาจากความคิดเห็นในวาระต่าง ๆ และจากผลการวิจัย เรื่องความเสมอภาค : โรงเรียนประถมศึกษาในประเทศไทย ใน พ.ศ. 2520 ซึ่งสรุปผลการวิจัยว่า เด็กในชนบทยังไม่มีเสมอภาคทางการศึกษาในทุก ๆ ด้าน ซึ่งการวิจัยดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาในการวิจัยด้วย ดังนั้นจึงสามารถประมวลสรุป เป็นแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ดังนี้คือ ให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ชนบทห่างไกลให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมกันทั้งในเมืองและในชนบท

แนวคิดด้านเอกภาพทางการศึกษา

เอกภาพทางการศึกษาในที่นี้หมายถึง เอกภาพทางการบริหารการประถมศึกษา ปัจจัยที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดด้านเอกภาพทางการประถมศึกษา มีปัจจัยมาจากความพยายามในการแก้ปัญหาการศึกษาประชาบาลใน พ.ศ. 2521 เป็นประการสำคัญ กล่าวคือ จากการที่มีการโอนการศึกษาประชาบาล ซึ่งเป็นการประถมศึกษาส่วนใหญ่ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ. 2509 โดยให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบงานบริหารทั่วไปและการจัดสรรงบประมาณ กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบด้านวิชาการนั้น แต่ในทางปฏิบัติงาน

บริหารและงานวิชาการแยกกันไม่ออก ดังนั้นการที่แยกงานบริหารและงานวิชาการ ออกเป็นความรับผิดชอบของแต่ละกระทรวงจึงทำให้เกิดความสับสน ขาดการประสานงาน และไม่สามารถใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิผลได้เท่าที่ควร ผลเสียของการขาดเอกภาพทางการบริหารมีหลายประการ รวมทั้งนักเรียนส่วนหนึ่งอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ และคุณภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนประจำบาลต่ำกว่าโรงเรียนสังกัดอื่น ๆ การโอนครูประจำบาลไปเป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่น ทำให้ครูประจำบาลขาดขวัญและกำลังใจ เนื่องจากมีฐานะศักดิ์ศรี และโอกาสก้าวหน้าต่ำกว่าข้าราชการอื่น ๆ นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีรายได้จำกัด ต้องอาศัยงบประมาณแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถรับภาระการจัดการศึกษาประจำบาลให้มีคุณภาพได้ (คณะกรรมการการพิจารณาปัญหาการศึกษาประจำบาล, 2522)

มูลเหตุดังกล่าวนำไปสู่การเดินขบวนประท้วงของครูประจำบาลซึ่งเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2521 เรียกร้องให้รัฐบาลจัดตั้ง "ทบวงการศึกษาระดับบาล" เป็นเอกเทศ รับผิดชอบการจัดการประถมศึกษาโดยเฉพาะ การประท้วงยืดเยื้อและมีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ จึงจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหานี้ โดยในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2522 รัฐบาลได้แต่งตั้ง "คณะกรรมการพิจารณาปัญหาการศึกษาประจำบาล" ขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาเสนอแนะรัฐบาลเพื่อแก้ไขปรับปรุงระบบการศึกษาประจำบาลโดยรีบด่วน คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติรูปแบบการบริหารการประถมศึกษาที่คณะกรรมการพิจารณาปัญหาการศึกษาประจำบาลได้เสนอมา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 มีการประชาสัมพันธ์โน้มน้าวให้ครูประจำบาลส่วนใหญ่สนับสนุนรูปแบบการบริหารประถมศึกษาที่รัฐบาลเห็นชอบ การดำเนินงานต่อเนื่องมาถึงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ขึ้นในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2523 เพื่อรับผิดชอบงานด้านการประถมศึกษาโดยเฉพาะ ทำการโอนการศึกษาประจำบาลจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด สังกัดกระทรวงมหาดไทย และโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา มาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ครูประจำบาลซึ่งมีฐานะเป็นข้าราชการส่วนจังหวัด ก็ได้เปลี่ยนฐานะมาเป็นข้าราชการครู สังกัดกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม การประท้วงของครูประจำบาล

จึงยุติลง การนำเอาการจัดการประถมศึกษาส่วนใหญ่อของประเทศไทยรวมไว้ในกระทรวงศึกษาธิการในครั้งนี้ เป็นการสร้างเอกภาพทางการบริหารการประถมศึกษาตามแนวคิดของผู้บริหารและนักการศึกษาในสมัยนั้นด้วย (จรรยา วงศ์สายัณห์, 2531)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นปัจจัยทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ เกิดแนวคิดในการสร้างเอกภาพทางการบริหารการประถมศึกษา โดยปรากฏอยู่ในเอกสารกระทรวงศึกษาธิการ (2535) ดังนี้

...ในพ.ศ. 2524 มีกระแสจากฝ่ายปกครองจะทำการยุบสปช. เป็นครั้งแรกภายหลังจากได้มีการจัดตั้งได้เพียงปีเดียว คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้แต่งตั้งศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ รองประธานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (กกศ.) เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาระบบบริหารการศึกษาแห่งชาติ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ ในฐานะผู้แทนอนุกรรมการได้เสนอ เปลี่ยนแปลงอำนาจการศึกษาขนาดใหญ่ให้ยุบ สปช. แล้วตั้งกรมส่งเสริมการประถมศึกษาขึ้นแทน มีคณะกรรมการระดับจังหวัดซึ่งมาจากผู้แทนครูหลาย ๆ กรม และผู้ทรงคุณวุฒิรูปแบบนี้ถูกต่อต้านอย่างหนัก จากสมาพันธ์สมาคมครูประถมศึกษาแห่งประเทศไทย (สคท.) และนักวิชาการบางส่วนจนต้องเงียบไป

...ระหว่างพ.ศ. 2531- 2534 ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ และ ดร.พนม พงษ์ไพบูลย์ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติติดการณณ์ใหญ่ปฏิรูปการศึกษา โดยหลักการให้มีการรวมการศึกษาของชาติทุกระดับมาอยู่ในกระทรวงเดียวกัน ที่เรียกว่า กระทรวงการศึกษาธิการแห่งชาติ ในกระทรวงนี้ประกอบด้วย 3 ทบวง คือ ทบวงอุดมศึกษา ทบวงศิลปวัฒนธรรม และทบวงสามัญศึกษา ในทบวงสามัญศึกษานี้ ให้มีการรวมสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สปช.) และกรมสามัญศึกษา เข้าด้วยกันแต่รูปแบบนี้ก็ได้รับการคัดค้านอย่างแข็งขันของครูสปช. และกรมสามัญศึกษาโดยเฉพาะ ดร. วิจิตร ศรีสะอ้าน ปลัดกระทรวงมหาดวิทยาลัยในขณะนั้นไม่เห็นชอบด้วยเป็นอย่างมาก ในที่สุดคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติก็ประชุมและมีมติว่ารูปแบบรวมนี้เป็นไปได้ยาก จึงให้ยุติไว้ก่อน...

...พ.ศ. 2533 ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ รองประธานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอความคิดผ่านวารสารการศึกษาแห่งชาติ เดือนกันยายน พ.ศ. 2533 ให้มีการรวมสปช. กับกรมสามัญศึกษาเข้าด้วยกัน เพื่อรองรับการขยายโอกาสทางการศึกษา 9 ปี แล้วเรียกหน่วยงานที่รวมกันนี้ เรียกว่า สำนักงานเลขาธิการสามัญ เป็นการสืบต่อข้อเสนอของคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการศึกษาประชาบาล ที่เคยเสนอไว้ในปี พ.ศ. 2522 แต่ไม่ได้รับการขานรับจากองค์กรครูและผู้นำทางรัฐบาลแต่อย่างใด

ในระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2521 - 2535 ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีความเพียรพยายามที่จะสร้างเอกภาพทางการศึกษาแก่ระดับประถมศึกษา มาโดยตลอด ความสำเร็จบางส่วน คือ สามารถนำการศึกษาระดับประถมศึกษาจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทย มาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการไว้เพียงหน่วยงานเดียว แต่ตามแนวคิดที่แท้จริงของท่านแล้ว พยายามจะนำการศึกษาระดับประถมศึกษาทั้งหมดมารวมอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน ดังที่ ท่านให้แนวคิดไว้ในหนังสือพิมพ์ มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2535 ในตอนหนึ่งว่า

... เรื่องการแยก สปช. ไปตั้งเป็นทบวงการศึกษาก่อนหน้านี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของผู้มีอำนาจทางการเมือง แต่ความคิดของผมแล้วเห็นว่า หากเราไม่ต้องการนโยบายการศึกษาที่ประสานสัมพันธ์กัน ก็ให้แยกตั้งทบวงได้เลย เพราะการแบ่งแยกภาระหน้าที่อย่างชัดเจนอาจเป็นผลดีในด้านการบริหารงาน แต่ในด้านนโยบายแล้วจะเห็นชัดเจนว่า ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ระบบการศึกษาไทยขาดความเป็นเอกภาพ มีการตัดทอนแต่ละชั้นไม่ประสานกัน ขนาดอยู่ในสังกัดเดียวกัน ก็ยังมีความขัดแย้งอย่างที่เป็นอยู่เมื่อแยกออกจากกันจะหวังให้ประสาน หรือมีนโยบายในทิศทางเดียวกันคงเป็นไปได้ยาก... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2535)

ความคิดเห็นของท่านในครั้งนั้นแสดงให้เห็นว่า การจัดการประถมศึกษา ที่อยู่ในความรับผิดชอบหลายหน่วยงานและหลายสังกัด มีผลทำให้ระบบการบริหาร การศึกษาขาดเอกภาพ ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ทำให้การจัดการศึกษาหลายหน่วยงาน ขาดการประสานสัมพันธ์กันมี ผลทำให้การจัดหลักสูตร และการจัดการศึกษาไม่ต่อเนื่อง
2. การบริหาร การควบคุม การตรวจสอบ ก่อให้เกิดการซ้ำซ้อนยาก ที่จะดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายและแผนที่กำหนดไว้
3. การโอนย้ายสับเปลี่ยนบุคลากร ระหว่างหน่วยงานกระทำได้ยาก
4. หาผู้รับผิดชอบต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวของการจัดการ ศึกษาได้ยาก เป็นการส่งสมปัญหาที่ยากจะแก้ไข
5. เกิดปัญหาการแย่งชิงงบประมาณการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2521-2535 ประมวลสรุปเป็นแนวคิดด้านเอกภาพการศึกษา คือ ควรนำหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการประถมศึกษา มารวมไว้ในหน่วยงานเดียวกันเพื่อให้เกิดเอกภาพทางด้านนโยบายและการบริหารการประถมศึกษาไปในแนวทางเดียวกัน

แนวคิดด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา

การขยายโอกาสทางการศึกษา ในที่นี้ หมายถึง การยกระดับการศึกษา พื้นพื้นฐานให้สูงขึ้นในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติ ปัจจัยที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดที่จะ ขยายโอกาสทางการศึกษา มีปัจจัยหลายประการคือ ประสพการณ์ด้านการศึกษา การทำงานร่วมกับองค์การต่างประเทศ สภาทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

1. ประสพการณ์ด้านการศึกษา ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ สำเร็จการศึกษาสาขาทางการประถมศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ท่านได้ทราบว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วประชาชนของประเทศมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็น อย่างต่ำ ซึ่งกำลังคนที่มีคุณภาพเหล่านี้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ในการที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ ท่านจึงมี

แนวคิดที่ว่า ควรยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของคนในชาติให้สูงขึ้น ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ

2. การร่วมงานกับองค์การต่างประเทศ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีประสบการณ์การทำงานกับองค์การซีมีโอ (SEMEO) ระหว่างพ.ศ. 2508-2511 และองค์การยูเนสโก (UNESCO) ระหว่างพ.ศ. 2525-2529 ทำให้ท่านได้ทราบว่าการศึกษาของประเทศนานาชาติต่าง ๆ ที่เจริญแล้วการศึกษาขั้นพื้นฐานมีระดับมัธยมศึกษาเป็นอย่างต่ำ บางประเทศมีระดับการศึกษาภาคบังคับถึงระดับมัธยมปลายก็มี ดังนั้นท่านจึงมีแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยให้สูงขึ้นถึงระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ และสอดคล้องกับสภาพสังคมยุคข้อมูลข่าวสารที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

3. สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดจะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น กล่าวคือในช่วงระยะเวลาระหว่างพ.ศ. 2530-2539 เป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) และฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) สภาพทางเศรษฐกิจมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง ราคาสินค้าด้านเกษตรกรรมตกต่ำ เกษตรกรในชนบทจึงมีฐานะยากจนลงกว่าเดิม การขยายตัวทางเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม มีอัตราค่อนข้างสูง เพราะมีการนำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้เกิดการโยกย้ายแรงงานจากชนบทไปสู่ในเมืองใหญ่มากขึ้น โดยเฉพาะเด็กชนบทที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ศึกษาต่อ เพราะมีฐานะยากจนจะต้องหางานทำเพื่อเลี้ยงชีพ ดังนั้นจึงมีการใช้แรงงานเด็กมากขึ้น ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ จึงมีแนวคิดว่า เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับซึ่งมีอายุเฉลี่ยประมาณ 11-12 ปี ตามกฎหมายไม่สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ จะต้องมียุ 15 ปี ขึ้นไป และแรงงานเหล่านี้เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ยังไม่ได้มีการพัฒนาฝีมือการทำงานให้มีคุณภาพ ดังนั้น ถ้ายกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น จะช่วยให้เด็กเหล่านี้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น เมื่อจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ทันที ซึ่งจะเป็นการพัฒนาฝีมือแรงงานได้อีกทางหนึ่ง

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลต่อสภาพทางสังคมของคนในเมืองและชนบทเป็นอย่างมาก การที่วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และระบบข่าวสารข้อมูลที่ทันสมัยและรวดเร็ว ทำให้มีการถ่ายเทวัฒนธรรมแบบสังคมอุตสาหกรรมมาสู่สังคมไทยมากขึ้น วิถีชีวิตของคนเมืองเปลี่ยนไปในลักษณะเร่งรีบมากขึ้น ส่วนคนในชนบทถูกเทคโนโลยีมาแทนที่ภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้ความภาคภูมิใจในตนเองและการพึ่งพาตนเองของชาวชนบทลดลง มีการรับเอาวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดความขัดแย้งในลัทธิความเชื่อทางศาสนา หลายกลุ่มขาดความเข้าใจและเสื่อมศรัทธาในศาสนาชอบใช้วิธีการรุนแรงแก้ปัญหาแทนการใช้สันติวิธี จากความเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมดังกล่าวทำให้ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้น เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้มีวิจรรณญาณ รู้จะวิเคราะห์แยกแยะสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างมีความสุข

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยครั้ง ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการเลือกตั้ง มีการหาเสียงที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการรับผลประโยชน์ตอบแทนจากการไปลงคะแนนเสียง พฤติกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการบริหารประเทศและมีพฤติกรรมทางการเมืองที่เน้นผลประโยชน์มากกว่าหลักการและความถูกต้องทางการเมือง ซึ่งสภาพดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีและความถูกต้องทางการเมืองแก่คนในสังคม

แนวคิดด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือด้วยความไม่หวั่นไหวว่า

... ที่ผมตั้งใจตั้งใจทำโรงเรียนขยายโอกาสนั้นเพราะบ้านเมืองเจริญขึ้นเราจำเป็นต้องพัฒนากำลังคน โดยมีพื้นฐานทางการศึกษาสูงขึ้นกว่าเดิม และแม้ว่าขณะนี้ถ้าจะขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปีแล้วก็ตามในความคิดของผมนั้น จะต้องเตรียมตัวเพื่อขยายการศึกษาเป็น 12 ปีพร้อมกันเสียตั้งแต่บัดนี้เสียด้วย... (ก่ สวัสดิ์พาณิชย์ , 2535)

จากคำกล่าวของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการที่บ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปควรได้มีการพัฒนาคนส่วนใหญ่ของประเทศให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น โดยขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี คือระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และมีแนวคิดว่าจะขยายไปถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในอนาคตด้วย ดังที่ท่านได้กล่าวถึงการขยายการศึกษาภาคบังคับว่า

... เราต้องยอมรับว่าในการพัฒนาประเทศนั้น เราต้องการคนที่มีความรู้สูงอย่างน้อยที่สุดต้องสูงถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นถ้าเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ก็ยิ่งดี...

จากคำกล่าวข้างต้นของท่าน แสดงให้เห็นว่า ท่านมีแนวคิดที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้นจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และในอนาคตจะขยายเป็นการศึกษาภาคบังคับเป็น 12 ปี คือ ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย นับว่าท่านเล็งเห็นผลประโยชน์ของการศึกษาภาคบังคับว่า มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ท่านได้แสดงแนวคิดถึงการขยายโอกาสทางการศึกษาอีกครั้งหนึ่งว่า

... การที่ต้องขยายการศึกษาภาคบังคับนั้นขอยืนยันว่าต้องขยายมัธยมศึกษาในชนบททั่วทุกแห่ง เพื่อให้โอกาสแก่คนยากจนได้มีเครื่องมือในการที่จะทำให้อชีวิตของเขาก้าวหน้า คนในชนบทเป็นผู้เสียเปรียบในทุกด้านเราควรยื่นมือไปช่วยเขาบ้าง... (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2535)

จากแนวคิดของท่านดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในการขยายโอกาสทางการศึกษา ท่านมีแนวคิดขยายการศึกษาไปสู่ชนบทห่างไกลให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่นเพื่อเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่คนยากจนในชนบท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยของท่านต่อคนในชนบทอย่างแท้จริง จากการศึกษาแนวคิดด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ประมวลสรุปได้คือ การยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้นโดยการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี หรือถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และจะขยายไปถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายต่อไปในอนาคต

แนวคิดด้านการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อปวงชน

การศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อปวงชนในที่นี้หมายถึง การศึกษาระดับพื้นฐานที่จัดบริการให้แก่เด็กทุกคนที่อยู่ในวัยการศึกษาภาคบังคับ ปัจจัยที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดด้านการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อปวงชน มีผลสืบเนื่องมาจากการขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้โอกาสเด็กชนบทยากจนได้รับการศึกษาถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างดีแต่ประชาชนเป็นจำนวนมากยังขาดโอกาสในการเข้ารับบริการการศึกษาระดับพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาสที่กระจายอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ จึงทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดจะจัดการศึกษาให้แก่เด็กทุกคนได้มีความรู้พื้นฐานถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างดี

ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ การประชุมระดับโลกในเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนขึ้น กล่าวคือ ในวันที่ 5 - 9 มีนาคม พ.ศ. 2533 ได้มีการประชุมระดับโลก 156 ประเทศ เรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน ซึ่งรัฐบาลไทยโดยกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และองค์กรระหว่างประเทศเป็นเจ้าภาพ การประชุมได้จัดมีขึ้นที่โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ซิตี หาดจอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี เป้าหมายในการประชุมครั้งนั้นเพื่อให้ผู้นำประเทศต่าง ๆ 156 ประเทศ ได้ร่วมกันพิจารณาหาทางแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ทางการศึกษา โดยนานาประเทศตระหนักว่าประชากรวัยเรียนกว่า 100 ล้านคน ไม่มีโอกาสเรียนระดับประถมศึกษา ผู้ใหญ่ 960 ล้านคนไม่รู้หนังสือ รวมทั้งประชากรผู้ใหญ่ 1 ใน 3 ไม่มีหนังสืออ่าน เพราะฉะนั้นผลการประชุมก็ได้ร่วมกันจัดทำปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน 10 ข้อ กำหนดกรอบการดำเนินงานเพื่อสนองการเรียนรู้อันขั้นพื้นฐาน รวมทั้งได้ตั้งเป้าหมายให้โลกปลอดผู้ไม่รู้หนังสือในปี 2543 พร้อมกับเสนอแนวทางการดำเนินงาน 4 ข้อ

1. ให้ความสำคัญของการประถมศึกษา
2. สนองความต้องการเรียนรู้หลากหลายของเยาวชนและผู้ใหญ่ครอบคลุมการจัดโครงการเพื่อการเรียนรู้หนังสือ การฝึกทักษะ การเลี้ยงดูเด็กและครอบครัวรวมทั้งการอนุรักษ์ธรรมชาติ
3. ใช้ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารทุกรูปแบบ

4. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทัดเทียมกัน และให้ความสนใจเป็นพิเศษ แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ

ต่อมาประเทศตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นควรมี การดำเนินงานอย่างจริงจัง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติโดยความช่วยเหลือ จาก UNICEF และธนาคารพัฒนาเอเชีย ได้นำปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อ ปวงชนและกรอบการดำเนินงานมาจัดแปลเป็นภาษาไทยและจัดสัมมนาเรื่อง "ทัศนะใหม่ ทศวรรษใหม่ของการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน" เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2533 ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ เป้าหมายสำคัญเพื่อให้ผู้ร่วมสัมมนาได้รับทราบและเข้าใจปฏิญญาโลก โดยเฉพาะการวิเคราะห์ปัญหาโลกในสภาพของประเทศไทย เพื่อนำผลไปใช้ในการ ปฏิบัติ ผลการสัมมนาได้ข้อสรุปที่สำคัญ 7 ข้อ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา- แห่งชาติ, 2534) ดังนี้

1. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนของไทยไม่จำเป็นจะต้องเป็นไป ตามเป้าหมายที่ปรากฏในปฏิญญาโลก เพราะประเทศไทยดำเนินการไปใน 3 พื้นฐาน ได้มากแล้ว

2. ควรจัดสนองกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายพิเศษ

3. กำหนดวัตถุประสงค์กลยุทธ์หลักและจัดทำเป็นแผนปฏิบัติที่ชัดเจน

4. กำหนดหน่วยงานกลางรับผิดชอบการจัดการ การประสานความร่วมมือ ของหน่วยงานต่าง ๆ

5. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อยควรเป็น 9 ปี โดยมีรูปแบบการจัดที่ หลากหลาย

6. รูปแบบการจัดควรยืดหยุ่น ยึดหลักเครือข่ายการเรียนรู้เป็นสำคัญ

7. ควรปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้เป็นเลิศ

ต่อมา กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ โดยความร่วมมือของ UNICEF UNESCO และ UNDP จัดประชุมสัมมนาการ ศึกษาเพื่อปวงชนในระดับชาติขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ที่เชียงใหม่เมื่อวันที่ 8 - 12 ตุลาคม พ.ศ. 2533 โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจในปฏิญญาโลก รับฟังแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นในเรื่อง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบันและอนาคต พิจารณาปัญหา แนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในการจัดทำร่างนโยบายและมาตรการ

จากการสัมมนาที่เชียงใหม่ คณะกรรมการได้ตั้งคณะทำงานเพื่อประมวลแนวความคิด ข้อเสนอจากปัญญาโลก และผลการสัมมนาต่าง ๆ มาจัดทำเป็นร่างนโยบายแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน คณะทำงานประกอบด้วยคณะบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการและเจ้าหน้าที่จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จัดทำโครงการในระดับความรับผิดชอบของตนได้ นโยบาย มาตรการ และกรอบการดำเนินงานที่ครอบคลุมมิติความคิดด้านต่างๆ ของการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนดังนี้คือ ลักษณะการจัดจะครอบคลุมการจัดการศึกษาทั้งตามแนวระบบโรงเรียนที่เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย และจัดลักษณะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่อง ขอบเขตการบริการนั้นครอบคลุมการศึกษาในระบบโรงเรียน การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย การศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ การคงสภาพการรู้หนังสือ และการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ครอบคลุมกลุ่มเด็กปฐมวัย อายุ 0 - 5 ปี เด็กวัยเรียนอายุ 6 - 14 ปี ซึ่งแยกออกเป็นระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นเยาวชนและผู้ใหญ่อายุ 15 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มเป้าหมายอีก 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มด้อยโอกาส เด็กเล็กสตรี ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ทั้งในเมืองและชนบท เยาวชนเร่ร่อน เป้าหมายเฉพาะพื้นที่ เช่น ชาวเขา และผู้อพยพต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มคนพิการทุกประเภท

ในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2534 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จัดประชุมร่างนโยบาย มาตรการ และกรอบการดำเนินงาน การจัดการศึกษาเพื่อปวงชน ณ โรงแรมสยามซิตี กรุงเทพมหานคร ผลการประชุมสรุปเป็นนโยบายมี 5 ข้อ เพื่อเสนอเป็นแนวทางแก่รัฐบาลในการดำเนินงานขั้นต่อไป ดังนี้

1. เร่งกระจายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนไทยทุกคนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง โดยเน้นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้พลาดโอกาสการศึกษา
2. เร่งยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้เทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย
3. เน้นการปรับปรุงคุณภาพ ของการจัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สามารถพัฒนาบุคคลให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์
4. จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีลักษณะเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. เร่งระดมสรรพกำลังทั้งจากรัฐ เอกชน ท้องถิ่น และชุมชนเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534)

จากความเป็นมาของการศึกษาขั้นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้แสดงแนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน ในการบรรยายเรื่อง นโยบายเร่งรัดขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับจังหวัด ในตอนหนึ่งท่านให้แนวคิดว่า

... การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน นอกจากให้คนส่วนใหญ่ได้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งเป็นเพียงจุดหนึ่งเท่านั้น แต่การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนยังมีอีกหลายจุด เป็นต้นว่า การศึกษาก่อนวัยประถมศึกษา... การศึกษาผู้ใหญ่ การจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่หนุ่มสาวและผู้ใหญ่ที่พลาดโอกาส เราต้องทำจุดนี้ให้มากขึ้น (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2534)

จากคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน คือ การศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในระบบโรงเรียน และการจัดการศึกษาแก่คนทุกกลุ่มที่ด้อยโอกาสในสังคม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น ท่านได้แสดงแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนอีกครั้งหนึ่งว่า

... ถ้าใช้คำว่าปวงชน เราจะต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันว่า หมายถึงชนทุกเพศทุกวัยไม่มีข้อยกเว้น คนหูหนวก ปัญญาอ่อนหรือพิการทางร่างกายก็มีสิทธิที่จะได้รับบริการทางการศึกษาเท่าเทียมกัน... (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2534)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า แนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนว่า เป็นการจัดการศึกษาแก่คนในสังคมทุกคนให้มีโอกาสได้รับบริการทางการศึกษาเท่าเทียมกัน การศึกษาที่จะให้บริการแก่คนในสังคมนั้นศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ได้กล่าวไว้ว่า

... มีใครคิดบ้างว่าการเล่นกีฬาเป็นการศึกษาอย่างหนึ่งที่สำคัญ เป็นการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนที่สำคัญมากเรื่องหนึ่ง การศึกษาดังกล่าวช่วยให้คนดำรงชีวิตดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตสูงขึ้น... (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2534)

จากแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การศึกษาที่ช่วยพัฒนาคนด้านสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์แข็งแรง เป็นการศึกษาที่สำคัญอันจะช่วยส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น นอกจากนี้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้แสดงแนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน ในการบรรยายครั้งหนึ่งว่า

...สรุปมาแล้วการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน มิได้มีข้อจำกัดเพียงแค่อสอนให้คนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 เท่านั้น เราต้องสอนให้คนคิดเป็น อยู่เป็น ทำความสะอาดเป็น และแม้แต่สอนให้คนรู้จักบริโภคอาหาร ซึ่งมีธาตุที่ร่างกายต้องการ เราต้องการสอนเรื่องเหล่านี้ให้มากเป็นพิเศษ ชีวิตคนในสมัยนี้มีปัญหา มาก การศึกษาที่ดีควรแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้ ... (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2534)

จากแนวคิดข้างต้นของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การศึกษาทุกชนิดมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ถือว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนแทบทั้งสิ้น ส่วนการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้คนในประเทศมีระดับความรู้ถึงขั้นมัธยมศึกษาเป็นอย่างต่ำ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีแนวคิดการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนในส่วนนี้ว่า ถ้าจะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรไทยให้เท่าเทียมกับนานาประเทศแล้ว การศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนควรเป็น 12 ปี ในระยะแรกให้กำหนดเป็น 9 ปีไปก่อน ดังนั้นนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน ซึ่งปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 จึงกำหนดไว้ว่า "ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนอย่างทั่วถึง" เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีบทบาทในการให้แนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนเป็นอย่างมาก

จากการศึกษาแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวข้างต้น สามารถประมวลสรุปเป็นแนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน ได้ดังนี้

1. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่คนทุกกลุ่มในสังคมอย่างทั่วถึง

2. เป็นการยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานแก่เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับให้มีระดับสูงขึ้นถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และกระจายไปสู่ชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง

แนวคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตในที่นี้ หมายถึง การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ปัจจุบันที่ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เกิดแนวคิดมีหลายประการดังนี้

1. สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม เนื่องจากในปัจจุบันสภาพของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ด้วย จึงจำเป็นที่บุคคลจะต้องแสวงหาความรู้ ทักษะใหม่ๆ เพื่อปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเปลี่ยนแปลง ดังนั้นทุกคนจึงอยู่ในฐานะที่จะต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

2. ความต้องการทางการศึกษา ประชากรของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้ความต้องการทางการศึกษาขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วย จนรัฐไม่สามารถที่จะจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการดังกล่าวได้อย่างทั่วถึง การมุ่งจัดเฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาจัดการศึกษาในรูปแบบอื่น สิ่งสำคัญก็คือ จะต้องมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนศึกษาหาความรู้ให้มากที่สุด สามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้ตลอดเวลาไม่เฉพาะการเรียนในระบบโรงเรียนเท่านั้น

3. โอกาสสำหรับการศึกษาตลอดชีวิตขยายตัวเพิ่มขึ้น สภาพสังคมปัจจุบันมีสิ่งที่จะช่วยให้คนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ หนังสือพิมพ์ ห้องสมุด ตลอดจนแหล่งค้นคว้าต่าง ๆ โอกาสที่จะได้รับการเรียนรู้จึงมีมากขึ้น และสามารถที่จะจัดกิจกรรมทางการศึกษาให้เป็นกระบวนการตลอดชีวิต

4. วิกฤตการณ์ระบบการศึกษาในโรงเรียนที่ทำให้การศึกษาหลุดไปจากชีวิตจริง เมื่อมีนักศึกษาค้นคว้าสำคัญของโลก คือ Philip H. Coombs (1980) ได้เขียน เรื่อง "วิกฤติของการศึกษา" ที่ทั่วโลกก็พยายามนำแนวคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิตขึ้นมาพิจารณาอย่างจริงจัง

จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ สนับสนุนให้นำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตมาบรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตจึงได้ถูกนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับแนวคิด การศึกษาตลอดชีวิตมาโดยตลอด โดยเฉพาะสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2522 ได้ประกาศจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น เพราะท่านเห็นว่า การศึกษานอกโรงเรียนเป็นยุทธศาสตร์ในการผลิตแรงงานไร้ฝีมือ ให้มีคุณภาพ (สมชัย วุฒิปรีชา, 2536) แม้การดำเนินงานของท่านครอบคลุมอยู่ใน วงกว้าง แต่ก็มีส่วนหนึ่งที่มีความต่อเนื่องเกี่ยวพันมาสู่การประถมศึกษาอยู่เสมอ ดังเช่น จากบทความ เรื่องการมัธยมศึกษากับการกระจายโอกาสและการสร้าง ความเสมอภาคทางการศึกษาโดย ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ของสำนัก งานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า

... การศึกษาขั้นพื้นฐานเริ่มตั้งแต่เกิดไปจนตาย เป็นการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นการศึกษาของคนในสังคม การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีความจำเป็น อย่างยิ่งยวด คือ การประถมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานอันสำคัญที่จะทำให้เกิด การพัฒนาในวัยต่อไป... (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, มปป)

จากแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ตามแนวคิดของท่าน การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่มีกระบวนการ ต่อเนื่องตั้งแต่เกิดไปจนตาย โดยเริ่มจากการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นพื้นฐาน ที่สำคัญต่อการพัฒนาไปสู่การศึกษาระดับอื่นจนตลอดชีวิต ในการที่จะจัดการ การศึกษาตลอดชีวิตให้เป็นการศึกษาของคนในสังคมได้ เร็ยหรืออย่างทั่วถึง ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้แนวคิดว่า

... การสร้างเครือข่ายของการเรียนรู้เป็นรากฐาน ที่จะทำให้เกิด การศึกษาตลอดชีวิต และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ซึ่งถ้าจัดได้ผลเต็มที่แล้วก็จะทำให้เกิดความ เสมอภาคทางการศึกษาได้มาก... (ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2536)

จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การที่จะทำให้การศึกษาเป็นของทุกคน ในสังคมนั้น จะต้องสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้ในชุมชน ให้กว้างขวางและเป็นธรรม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กที่มีความแตกต่างในด้าน เพศ วัย ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบทห่างไกลมีโอกาส

ได้ศึกษาต่อเนื่องตลอดเวลา ท่านเชื่อว่าเครือข่ายการเรียนรู้ที่กระจายออกไปตาม ส่วนภูมิภาค รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นแหล่งความรู้ในการศึกษาตลอดชีวิตได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็สามารถสะสมความรู้เพิ่มพูนจากประสบการณ์แก่ตนเองได้ แหล่งความรู้เหล่านี้จะสร้างให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ขึ้น ดังคำกล่าวของท่าน ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ที่ว่า

...การส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้แบบโมเสค (Mosaic) คือ เรียนทีละเล็กทีละน้อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ ซึ่งถ้าเอามาปะติดปะต่อกันเข้าก็จะเป็นความรู้ที่สมบูรณ์... (ก่ สวัสดิ์พาณิชย์, 2535)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่าการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ใช้วิธีสะสมความรู้ทีละเล็กทีละน้อยเพื่อนำมาประกอบกันเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ ท่านเรียกการสะสมความรู้แบบนี้ว่า การเรียนรู้แบบโมเสค (Mosaic) ซึ่งท่านให้ความสำคัญการเรียนรู้แบบนี้เป็นอย่างมาก

จากการศึกษาแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ประมวลสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาต่อเนื่องตั้งแต่เกิดไปจนตาย
2. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการเรียนรู้แบบโมเสคเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปตลอดชีวิต

แนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นนักการศึกษาที่รักการศึกษา เป็นชีวิตจิตใจ ท่านมีแนวคิดที่จะพัฒนาการศึกษาของไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ ตลอดชีวิตการรับราชการของท่าน แนวคิดทางการศึกษาของท่านได้ถูกนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษาของไทยอย่างมากมาในการศึกษารุ่นนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบแนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประถมศึกษาซึ่ง

เป็นแนวคิดที่สำคัญ สมควรนำมากล่าว ณ ที่นี้ คือ แนวคิดด้านการอ่าน

แนวคิดด้านการอ่าน

การอ่านเป็นกิจกรรมที่ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็ก จนกระทั่งรับราชการในตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ ท่านก็ยังมึนนิสัยรักการอ่านไม่เปลี่ยนแปลง ตลอดชีวิตของท่านผูกพันอยู่กับการอ่าน ดังที่ท่านเล่าถึงการอ่านในวัยเด็กของท่านว่า

... ผมเป็นชาวบ้านนอก เกิดและเติบโตในชนบทที่กันดาร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมู่บ้านที่ผมอยู่นั้นแปลก คือ มีความขาดแคลนทุกอย่าง เว้นแต่หนังสือ ในหมู่บ้านเล็ก ๆ ขนาดนั้น ใครมีหนังสืออะไร เพื่อนบ้านก็รู้หมด ใครอยากอ่านหนังสือของใครก็ไปยืมมาอ่านได้ ดูเหมือนครูใหญ่จะเป็นผู้ออกข้อบังคับว่าไม่ให้พับหนังสือ เพื่อแสดงว่าตนอ่านถึงไหนแล้ว ท่านให้ใช้ไม้ไผ่ท่อนเล็ก ๆ คั่นหนังสือแทน บางคนมักง่าย ใช้ก้านธูปคั่นหนังสือ เจ้าของเห็นรอยสีแดงเปื้อนหนังสือก็ตามไปต่อว่าคนยืม การยืมหนังสืออ่านเป็นกิจกรรมที่เคยทำมาตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ...
(ก่อก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2533)

จากคำบอกเล่าของท่านทำให้ทราบว่า กิจกรรมการอ่านของท่านในวัยเด็กได้สร้างสมนิสัยรักการอ่านให้แก่ท่านเป็นอย่างมาก ประกอบกับบ้านของท่านมีหนังสือพระมากมายหลายเล่ม เพราะร้านของท่านขายเครื่องทองบวช จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนประการสำคัญที่ทำให้ท่านมีนิสัยรักการอ่านมาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งท่านเข้ารับราชการ ท่านก็ยังมีกิจกรรมการอ่านในชีวิตประจำวันตลอดมา ดังคำบอกเล่าของท่านเกี่ยวกับการอ่านของท่านว่า

... ผมไม่ใช้หนอนหนังสือ ไม่คิดไม่ทำอะไร อ่านหนังสืออย่างเดียวก็ไม่ใช้ ผมเล่นเทนนิส เล่นบิลเลียด เลี้ยงหมู ผมก็ทำเหมือนกับคนอื่นแต่เวลาหลังสามทุ่มไปแล้วเป็นเวลาของผม ผมอ่านหนังสือ อ่านไปจนกระทั่งสองยาม

ดีหนึ่ง เข้าชั้นก่อนที่จะทำอย่างอื่นก็อ่านหนังสือ อ่านมันไปเรื่อย ๆ อย่างนี้เป็นประจำ...อย่างน้อยที่สุด 1 ชั่วโมงเราก็อ่านได้ 40-50 หน้า...อย่าไปพูดว่าไม่มีเวลาพูดไม่ได้ไม่มีเวลาอ่านหนังสือทุกคนมีเวลาทั้งนั้น ถ้าอยากทำ เวลานั้นข้าพเจ้าเองอายุ 68 ปีแล้ว อ่านหนังสือวันหนึ่ง 200-300 หน้าเป็นประจำ อ่านทั้งภาษาไทย อ่านทั้งภาษาอังกฤษ อ่านทุกอย่าง ต้องทำอยู่เป็นประจำ จึงจะมีความรู้พอที่จะมาพูดจาหรือร่วมประชุมกับคนอื่นเขาได้... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2533)

จากคำกล่าวของท่านข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ท่านอ่านหนังสือเพื่อพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้กว้างขวาง ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถที่จะนำความรู้จากการอ่านมาประโยชน์ในการปฏิบัติงานทางการศึกษาของท่านเป็นอย่างดี ท่านจึงอ่านหนังสือเป็นประจำมาโดยตลอด ท่านได้กล่าวถึงการอ่านของท่านว่า

...ครั้งหนึ่งอาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ เคยถามผมว่าผมมีงานอดิเรกอะไร ผมบอกไม่มี ถ้าจะบอกว่าอ่านหนังสือ ผมก็ไม่ทำเป็นงานอดิเรก ผมอ่านเอาจริง ๆ จัง ๆ แม้แต่การอ่านนวนิยาย ผมก็อ่านเพื่อการศึกษา... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2534)

ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมด้านการอ่าน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการอ่านให้แก่ประชาชนทั่วไปให้เห็นความสำคัญของการอ่านว่า

...การอ่านเป็นกิจกรรมที่ยาก เพราะไม่ใช่อ่านออกเท่านั้นแต่ต้องเรียนวิธีอ่านต่อไปด้วย ขอให้ทุกฝ่ายพยายามช่วยกันจัดกิจกรรมเพื่อสร้างนิสัยรักการอ่าน เช่น อาจสร้างกลุ่มการอ่าน โดยให้คนที่รักการอ่านเป็นผู้นำ ที่สำคัญพยายามให้ประชาชนเห็นว่าการอ่านหนังสือเป็นของโก้รู้สึกว่าเป็นจะทำให้เกิดค่านิยมได้... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ อ้างถึงใน สมชัย วุฒิปรีชา และคณะ, 2536)

จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้ความสำคัญด้านการสร้างค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับการอ่าน ให้แก่ประชาชนทุกคนให้เห็นความสำคัญของการอ่าน ในด้านความสำคัญของการอ่าน ท่านกล่าวว่า

...ในการศึกษาวิชาการต่าง ๆ นั้นเราขอม้ใช้การอ่านเป็นประจำ ฉะนั้นคนที่อ่านหนังสือได้ดีย่อมได้เปรียบคนที่อ่านหนังสือไม่เก่ง คนที่อ่านหนังสือมากย่อมได้เปรียบคนที่อ่านหนังสือน้อย คนที่อ่านหนังสือเก่งนั้นย่อมสามารถอ่านได้รวดเร็วและจับใจความจากเรื่องที่อ่านได้แม่นยำ นอกจากนั้นคนที่อ่านหนังสือเก่งยังรู้จักเลือกใช้วิธีอ่านให้เหมาะสมกับความประสงค์ของตนด้วย... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, มปป.)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดด้านการอ่านว่า การอ่านเป็นการพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษาเล่าเรียนของแต่ละบุคคล เพราะผู้ที่อ่านหนังสือได้ดีย่อมศึกษาค้นคว้าได้กว้างขวางมากกว่าบุคคลอื่น นอกจากนั้นท่านยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการอ่านอีกด้านหนึ่งว่า

...ผมพยายามบอกในที่นี้ว่า ให้อ่านหนังสือให้อ่านบ่อย ๆ เพื่อเราจะได้รับความรู้ ความคิดไปประกอบอาชีพของเรา ผมเคยไปดูโรงเรียนเกษตรกรรมของญี่ปุ่น เขาเล่าให้ฟังว่าการใช้เทคโนโลยีเขาจะไม่สอนเขาให้อ่านและนำควมรู้ไปปฏิบัติ... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, มปป.)

คำกล่าวข้างต้นแสดงแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ว่า การอ่านเป็นการพัฒนาความรู้เพื่อไปประกอบอาชีพได้ เพราะเทคนิคและวิทยาการต่าง ๆ ในหนังสือที่อ่านจะทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้กว้างขวางสามารถนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาอาชีพของตนให้เจริญก้าวหน้าได้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ท่านได้กล่าวถึงการสร้างนิสัยรักการอ่านไว้ในเอกสารข้อคิดคำคมสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2526) ว่า

...การอ่านเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับแสวงหาความรู้ที่ดีที่สุดอยากกล่าวสั้น ๆ ว่า คนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือน่าจะลองอ่านดู ตอนเริ่มอ่านใหม่ ๆ ก็รู้สึกเฉย ๆ ไม่อ่านดีกว่า ขอให้ลองฝืนใจอ่านต่อไปอีกสักเล็กน้อย ไม่ช้าไม่นานก็จะรู้ว่าหนังสือมันมีอะไรน่าสนใจอยู่มาก ได้อ่านแค่นี้ยังไม่พอต้องอ่านต่อจึงจะจุใจ อ่านไปอ่านมาความรู้ของเราก็แตกฉานมากขึ้น ความสนใจของเราที่ขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้น ต่อไปเลยต้องอ่านหนังสือเป็นประจำ... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, มปป.)

จากคำกล่าวข้างต้นของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ แสดงให้เห็นว่าการอ่านคือเครื่องมือที่ใช้แสวงหาความรู้ได้ดีที่สุด เพราะยิ่งอ่านมากก็ยิ่งมีความรู้กว้างขวาง อันจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านความรู้ความสามารถที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถแก้ปัญหาและพัฒนางานของตนให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาแนวคิดด้านการอ่านของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ประมวลสรุปได้ ดังนี้คือ การอ่านเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลในด้านการเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต

จากการที่ท่านเป็นบุคคลที่รักการอ่านเป็นชีวิตจิตใจ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสนใจด้านการผลิตและการใช้หนังสือ ตั้งแต่พุทธศักราช 2531 เป็นต้นมา จนท่านถึงแก่ภนิจกรรม และเป็นกรรมการที่ปรึกษาการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ประธานอนุกรรมการคัดเลือกหนังสือดีเด่นสำหรับห้องสมุด พุทธศักราช 2530 (สมชัย วุทธิปรีชา และคณะ, 2536)

เนื่องด้วยศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เห็นความสำคัญของการอ่านมากจึงได้มีดำริให้จัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมการอ่านขึ้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการอ่านสำหรับตนเองของเยาวชนและประชาชน
2. เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนรักการอ่าน
3. เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนเข้าใจและมีความสามารถในการอ่านหนังสือแบบต่าง ๆ

มูลนิธิส่งเสริมการอ่านยังไม่ได้ดำเนินการให้แล้วเสร็จ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ก็ถึงแก่ภนิจกรรมเสียก่อน เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2536 ดร. โกวิท วรพัฒน์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้สานงานมูลนิธิส่งเสริมการอ่านต่อและจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมการอ่านได้สำเร็จในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 โดยใช้ชื่อว่า "มูลนิธิศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์" เพื่อส่งเสริมการอ่าน ตั้ง

อยู่ที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ นับว่ามูลนิธิดังกล่าวเป็นมรดกทางการศึกษาที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีเจตนารมณ์ที่จะฝากไว้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพของเยาวชนไทยและวงการศึกษาของชาติ

แนวคิดด้านการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมและมีคุณธรรมประจำใจ เป็นที่เคารพนับถือและยกย่องแก่คนทั่วไป ท่านได้ให้แนวคิดในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมไว้ว่า

....ตามธรรมดาครูนั้นถ้าจะสอนบทเรียนให้ได้ผลดี ก็ต้องทำสิ่งที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ (1) ถ้ายทอดความรู้ให้ชัดเจนที่สุด (2) ต้องคอยกำกับดูแล ให้นักเรียนประพฤติตนให้ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา (3) ต้องประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน...
(ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2523)

จากคำกล่าวของท่านศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ แสดงให้เห็นว่า ท่านให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยให้ครูเป็นผู้คอยชี้แนะในการปฏิบัติตนแก่นักเรียน โดยการให้ความรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม และครูต้องกระทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก จะทำให้เด็กประทับใจในการปฏิบัติตนของผู้ใกล้ชิด เช่น บิดา มารดา หรือครูบาอาจารย์ เป็นต้น ดังคำกล่าวของท่านที่เคยกล่าวไว้ว่า

...ชีวิตคน ถ้าจะทำงานได้สำเร็จต้องอาศัยอิทธิบาท 4 พวกเด็กๆ เคยได้ยินหรือเปล่า อิทธิบาท 4 คือ ธรรม 4 ข้อที่ทำให้คนทำงานได้สำเร็จมันมีอยู่ 4 ข้อ ข้อแรกคือ ฉันทะ ซึ่งแปลว่า ความรักใคร่ มีความปรารถนาที่จะทำในสิ่งนั้น ข้อที่ 2 ได้แก่ วิริยะ แปลว่า

ความขยัน หมั่นเพียร เอาใจใส่ต่อสิ่งนั้น ทำงานในสิ่งนั้นอยู่ไม่ขาด
ข้อที่ 3 คือ จิตตะ แปลว่า เอาใจใส่ จดจ่อต่องานที่ทำ ประการที่
4 คือ วิมังสา แปลว่า การใคร่ครวญ เพื่อหาวิธีทำงานของเราให้
ดีขึ้น รับรองครับ ใครนำธรรมะนี้ไปช่วยในการดำรงชีวิต ในการ
ทำงาน เจริญแน่ ตัวอย่างอยู่ที่ไหน ตัวอย่างอยู่ที่นี้ นั่งอยู่ตรงนี้ ผม
รู้จักอิทธิบาท 4 ตั้งแต่เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผมชอบมาก
แล้วยึดถือเอาอิทธิบาท 4 เป็นธรรมะประจำใจให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ...
(ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ม.ป.พ.)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ
สวัสดิ์พาณิชย์ มีความเชื่อว่า หลักธรรมที่เด็กควรจะยึดถือเป็นหลักในการดำ
เนินชีวิต คือ การให้หลักธรรมอิทธิบาท 4 จะช่วยให้เด็กเป็นผู้มีคุณธรรม
และจริยธรรมอันดี และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของ
เด็กให้เป็นคนดีในสังคมปัจจุบันได้

จากความคิดเห็นของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าว
ข้างต้น ประมวลสรุปแนวคิดด้านการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมได้ดังนี้ คือ
ครูควรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ชัดเจน และกำกับดูแลให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติ
ตนให้ถูกต้องตลอดเวลา โดยต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน โดย
เน้นหลักธรรมอิทธิบาท 4 ให้เด็กได้นำไปปฏิบัติ

จากการศึกษาแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ในด้าน
ต่าง ๆ ทำให้ทราบว่า ท่านมีความพยายามที่จะพัฒนาการศึกษาในระดับประถมศึกษา
ให้เจริญก้าวหน้าอยู่ทุกกระยะ เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศในแต่ละยุค นับตั้งแต่การปฏิรูปการ
ศึกษาให้เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม การสร้างโอกาสให้เท่าเทียมกันในการ
เข้ารับบริการการศึกษาของเด็กวัยการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึง และพัฒนาคุณภาพ
การศึกษาให้ทัดเทียมกันทั้งในเมืองและชนบท ท่านเชื่อว่า การรวมหน่วยงานที่รับ
ผิดชอบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ช่วยให้การบริหารงานการประถมศึกษา
มีประสิทธิภาพและสามารถดำเนินงานพัฒนาการศึกษาได้สำเร็จตามนโยบายทางการศึกษา

ได้ง่ายขึ้น เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ เปลี่ยนไปสู่สังคม
อุตสาหกรรมใหม่ ท่านก็มีแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของคนในประเทศ
ให้สูงขึ้น เพื่อพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างต่อเนื่องอยู่
ตลอดเวลา สร้างวิสัยทัศน์ในการรักการอ่าน ทำให้เป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์
สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดี นับว่าศาสตราจารย์ ดร.
ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ใช้เวลายาวนานตลอดชีวิตการทำงานของท่านมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษา
ของชาติให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศสิ่งที่ท่านมุ่งมั่นตั้งใจคือ พัฒนากำลังคน
ในชนบทห่างไกลให้มีศักยภาพสูงสามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้ การพัฒนา
กำลังคนของชาติให้เป็นผู้มีคุณภาพชีวิตได้นั้น ต้องพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรม
ควบคู่ไปกับการพัฒนาการศึกษาด้วย การพัฒนาการศึกษาตามแนวคิดที่ท่านตั้งใจไว้
ปรากฏผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจสร้างประโยชน์ต่อวงการศึกษาของชาติอย่างมากมาย
ทั้งนี้เพราะความเชี่ยวชาญด้านการบริหารงานการศึกษาของท่าน ประกอบกับความ
วิริยะ อุตสาหะ อดทน บากบั่น พินฝนอุปสรรคทั้งปวงนำพาการศึกษาของชาติไปสู่
ความสำเร็จตามที่มุ่งมั่นเอาไว้ได้เป็นอย่างดี นับว่าท่านเป็นผู้สร้างคุณงามความดี
และสร้างคุณประโยชน์แก่วงการศึกษาของชาติ ยากที่จะหาใครเสมอเหมือนท่านได้
แนวคิดทางการประถมศึกษาของท่าน จึงได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการ
ประถมศึกษาให้เจริญก้าวหน้า ดังที่ปรากฏเห็นอยู่ในทุกวันนี้

แนวคิดทางการประถมศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมาของ ศาสตราจารย์ ดร.
ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ นั้น สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 1)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1   สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

แนวคิด	สาระสำคัญของแนวคิด
การปฏิรูปการศึกษา	<ol style="list-style-type: none"> 1. ระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษา ควรจัดเป็นตอนเดียว 6 ปี 2. การจัดหลักสูตรเน้นการพัฒนาเด็กในด้านต่างๆเป็นสำคัญ เช่น ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา 3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน ใช้วิธีสอนหลายๆรูปแบบเพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
ความเสมอภาคทางการศึกษา	การขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ชนบทห่างไกลให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมกันทั้งในเมืองและในชนบท
เอกภาพทางการศึกษา	การนำหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มารวมไว้ในหน่วยงานเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพทางด้านนโยบายและการบริหารการประถมศึกษาไปในแนวทางเดียวกัน
การขยายโอกาสทางการศึกษา	การยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น โดยการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี หรือถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และจะขยายไปถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายต่อไปในอนาคต
การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่คนทุกกลุ่มในสังคมอย่างทั่วถึง 2. เป็นการยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานแก่เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับให้มีระดับสูงถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำและกระจายไปสู่ชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง

ตารางที่ 1   สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

แนวคิด	สาระสำคัญของแนวคิด
การศึกษาตลอดชีวิต	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการให้การศึกษาต่อเนื่องตลอดเวลาแก่คนทั่วไปทั้งในและนอกระบบโรงเรียนให้ได้รับความรู้ตั้งแต่เกิดต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต 2. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต 3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการเรียนรู้แบบโมเสกเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปตลอดชีวิต
การอ่าน	<p>การอ่านเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลในด้านการเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ที่ว่า “ต้องอ่านหนังสือเป็นประจำ จึงจะมีความรู้พอที่จะพูดจาหรือร่วมประชุมกับคนอื่นเขาได้”</p>
การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม	<p>ครูควรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ชัดเจน และกำกับดูแลให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตลอดเวลา โดยต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน โดยเน้นหลักธรรมอิทธิบาท 4 ให้เด็กได้นำไปปฏิบัติ</p>

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย